

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО

У статті проаналізовано становлення політичних поглядів Ю.Пілсудського, їх вплив на національну політику Польщі. Висвітлено вплив історичних умов на їх становлення.

Ключові слова: політичні погляди, федерація, інкорпоративна концепція, міжнародна політика.

В останнє десятиріччя у вітчизняній історіографії активно досліджується питання українсько-польських відносин міжвоєнного періоду. Особливу увагу істориків привертає національна політика урядових та політичних сил. Це питання належить до найбільш складних внутрішніх проблем Другої Речі Посполитої. Щоб глибше зрозуміти зміст і напрямки формування політики Польщі в українському питанні, необхідно досліджувати політичні погляди найвизначніших представників польського політичного проводу.

Одне з провідних місць серед політичних лідерів Другої Речі Посполитої займав Юзеф Пілсудський – головний редактор підпільної соціалістичної газети “Robotnik”, перший маршал республіки, комендант польських легіонів, Начальник Речі Посполитої, лідер польської соціалістичної партії.

Народився 5 грудня 1867 року в с.Зулово, на Віленіні, у сім’ї збіднілого, але родовитого шляхтича.

Перший із багатьох парадоксів, які супроводжували Ю.Пілсудського все життя й навіть після смерті, полягає в тому, що майбутній реаніматор польської держави, власне, не був... поляком. Це – шляхтич литовського або білоруського походження з Великого Князівства Литовського, спершу самостійного, а потім об’єднаного з Королівством Польським у єдину Річ Посполиту. Литвини не уявляли собі майбутнього Литви як спільного з Польщею, але все ж не були певною мірою поляками. Ю.Пілсудський уважав себе “вільнянином”, уродженцем Вільна, деколи “литовцем”, але ніколи не “поляком” [2].

Вивченню життєвого шляху та політичної діяльності Ю.Пілсудського присвячені праці Є.Єнджеєвича [15], Й.Чішка [9], Й.Гертиха [12], Г.Цепніка [8]. Основні промови, міркування начальника держави знайшли своє відображення в 10-томному виданні *Pism zbiorowych*.

Серед численних мемуарів на особливу увагу заслуговують ті, в яких автори сконцентрували свою увагу на описі постаті Ю.Пілсуд-

ського. Це праці В.Барановського [5], К.Іллаковичуни [13], М.Лепецького [19], А.Пілсудської [26], Л.Василевського [34].

Політична діяльність Начальника II Речі Посполитої представлена у двотомній праці В.Побуг-Малиновського [28].

Цікаві міркування про Ю.Пілсудського можна знайти в монографіях С.Скварчинського [29, 30] і З.Вуйчика [35, 37] та в есе М.Круля [18]. Формуванню політичного світогляду присвячені праці А.Ковальчикової [17], Б.Урбановського [32] та Й.Коханського [16].

Серед досліджень польських авторів чільне місце займають праці, присвячені політичній біографії Ю.Пілсудського (1867–1935). У цьому зв’язку варто виокремити роботи А.Гарлицького [11], праці В.Єнджеєвича [14], а також дослідження Д. і Т.Наленч [23], А.Мицевського [21], Й.Моленди [22], В.Вуйчика [36]. Будучи працями різної вартості, вони висвітлюють діяльність Ю.Пілсудського на тлі характеристики польського суспільства, його потреб, настроїв, стану суспільної свідомості. Ці праці відкривають маловідому сторінку історії польського народу, яку раніше розкривали однобічно й спрощено. У цих працях ідеться про життєвий шлях Ю.Пілсудського, наведені факти про його участь у боротьбі за незалежність Польщі, а після її здобуття – у політичному житті Речі Посполитої, диктатором якої він став у 1926 р.

Національній політиці Польщі в Західній Україні, яку реалізовували різні урядові кабінети в період правлячого режиму “санації”, присвячена книга А.Хойновського [10], що стала базовою в польській історіографії. З новіших досліджень істориків Республіки Польща варто відзначити монографію В.Паруха [25]. Під час відновлюваного процесу в міжвоєнній Польщі усвідомлення й розв’язання міжнаціональних відносин становили один із найважливіших напрямів становлення та розвитку відродження польської державності.

Як українські, так і польські історики намагаються науково осмислити уроки минулого,

подолати залишки старої неприязні, виробити нові принципи взаємоповаги й взаєморозуміння, об'єктивно й неупереджено проаналізувати історичні події міжвоєнної доби. У цьому плані певне значення мають праці загального характеру та видання, що висвітлюють період міжвоєнної історії, деякі аспекти її соціально-економічного, політичного життя та зовнішньополітичної діяльності. Це дослідження В.Ярового [4], А.Черній і В.Черній [3], Л.Зашкільняка, М.Крикуна [1], С.Мацкевича [20], М.Тимовського [31], М.Борущого [7]. Однак, до формування й трансформації політичних поглядів учені не зверталися.

Таким чином, аналіз літератури засвідчує, що проблема, досліджувана нами, ще не знайшла спеціального висвітлення в українській політичній науці. Немає праць, у яких би цілісно було дано узагальнену характеристику політичних поглядів Ю.Пілсудського, тим паче ще й досі багато аспектів цієї проблеми носить дискусійний характер, відчувається відгомін тоталітарного комуністичного минулого, а вони залишаються невивченими, незважаючи на те що в працях польських і українських істориків із цієї проблематики на різних етапах вітчизняної й зарубіжної історіографії міститься значний фактичний матеріал про життєвий шлях, участь у боротьбі за незалежність Польщі Ю.Пілсудського. Велика кількість, різноманітність, змістовність удоступненого нині документального матеріалу, а також свобода творчого пошуку дозволяють вдатися до поглибленішого розгляду цієї проблематики.

Виходячи з актуальності теми, спираючись на найвідоміші досягнення вітчизняної і зарубіжної, переважно польської історіографії, нами поставлено за мету об'єктивно висвітлити трансформацію політичних поглядів Ю.Пілсудського.

Мета наукового дослідження визначила основні завдання, які полягають у необхідності:

- проаналізувати становлення політичних поглядів Ю.Пілсудського;
- з'ясувати вплив політичних поглядів на міжнародну політику Польщі;
- вивчити вплив історичних умов на трансформацію політичних поглядів.

Метою свого життя Ю.Пілсудський уважав створення незалежної Польщі, яка мала стати "великою" державою для того, щоб залишитись "незалежною". Головною загрозою існу-

вання Польщі як держави він бачив Росію, а отже, для досягнення мети вважав необхідним докладати всіх зусиль (як дипломатичних, так і військових), щоб протистояти відродженню та зростанню сильної Росії. Створення "союзу", "федерації" чи "альянсу" із сусідніми державами, особливо з тими, що виникли на руїнах царської Росії, бачилось ним як найбільш дієвий інструмент такої міжнародної політики Польщі.

Виступаючи 11 січня 1920 року з промовою, Ю.Пілсудський розкрив свій ідеал, період Ягеллонів у польській історії, сформулював основну мету своєї політичної діяльності: "Польща мусить бути об'єднаною... Велика Річ Посполита Польська повинна стати головною не тільки військовою, але і культурною силою на Сході" [27, с.137–138]. Отже, ідеалом Ю.Пілсудського була Польща Ягеллонів, а метою було відродити цей ідеал. Але для того щоб зрозуміти, як саме збирався він спроектувати історичний ідеал на сучасні йому реалії, недостатнім буде звернення до його теоретичних обґрунтувань, оскільки таких обґрунтувань просто не існувало, і він ніколи не сформулював жодної доктрини, яку можна було би протиставити, для прикладу, "інкорпоративній" доктрині його опонента Р.Дмовського. Навіть споряджаючи польську делегацію на Паризьку мирну конференцію, він не дав точних вказівок щодо того, які саме кордони повинні його делегати вимагати від великих держав: "Ніяка з його інструкцій ... не створювала враження чітко фіксованої, обґрунтованої програми територіальної розбудови. Можливо, це пояснювалось тим, що сам начальник держави був людиною дії та мав прагматичний характер" [27, с.55].

Ю.Пілсудський вирізняв три різні рівні розв'язання міжнародних та територіальних проблем Польщі. По-перше, існували території, які мали ввійти до складу Польщі, оскільки були "польськими землями", незважаючи на те що там проживало непольське населення (Польська Пруссія та Східна Галичина). По-друге, були території, які нерозривно поєднувалися з Польщею спільністю культури та історичного спадку й могли існувати лише в "союзі" або ж у "федерації" з нею (територія Великого Князівства Литовського). Були сусіди, яких можна й треба було використати як союзників для послаблення Росії (Україна та Балтійські держави).

Цікавими є погляди Ю.Пілсудського на проблему національних меншин. Він хоч і

визнавав право національностей на вільний культурний розвиток і певну автономію (“Усе своє життя я вірю, що кожна нація має право захищати свою мову і свою культуру за допомогою тієї держави, до якої вона належить” [27, с.175]), визнання цих прав стосувалось не всіх без винятку меншин. Для українців Галичини ніяких особливих прав Ю.Пілсудський не передбачав, бо якщо вони й були нацією, то нацією “неісторичною”. Суто політичні розрахунки вимагали робити певні поступки меншинам” [27, с.199].

Для встановлення кордонів інкорпорованих територій Ю.Пілсудський керувався потребами забезпечення так званого “національного мінімуму”. Такий “національний мінімум” для Польщі в Східній Галичині включав: Львів, Калуш та нафтові басейни Дрогобича й Борислава. Не погоджуючись з ендеками, Ю.Пілсудський зазначив: “Я не бажаю взяти Східну Галичину. Вони (національні демократи) хочуть усю Східну Галичину” [27, с.54].

Другий рівень територіальних (міжнародних) проблем становило питання створення “союзу” чи “федерації” з Литвою. Ю.Пілсудський вирізняв “історичну Литву” (територію Великого Князівства Литовського зі значним відсотком польського та білоруського населення) від “етнічної Литви”, замешканої литовцями, хоча свою “федералістичну” політику він проводив і щодо першої, і щодо другої. Бачення майбутньої Литви він окреслив у відповіді, яку дав литовцям, які проживали в Польщі. Ю.Пілсудський декларував, що Польща не матиме ні територіальних, ні будь-яких інших претензій до незалежної Литовської держави в тому разі, якщо “Литва об’єднається з Польщею” [27, с.42]. Що ж до шляхів реалізації цієї мети, то він наголошував на тому, що майбутнє федерації відродженої держави Ягеллонів залежатиме від побажань усього населення, а не лише від його польської частини. У своєму зверненні до жителів колишнього Великого Князівства Литовського Ю.Пілсудський так пояснив свій намір: “Я хочу дати вам можливість вирішувати ваші внутрішні, культурні і релігійні справи, як ви того бажаєте, без будь-якого тиску чи застосування сили з польського боку” [27, с.75]. Однак це звернення не отримало схвального відгуку з боку тих, кому воно було адресоване, оскільки жодна частина населення історичної Литви не бачила в утворенні федерації оптимального вирішення проблеми. Польське населення, що

становило меншість, не погоджувалось з ідеєю вільного розвитку всіх націй. Досить схвально поставилась до ідеї федерації частина білоруського населення, яка розраховувала в такий спосіб отримати певні гарантії щодо майбутнього своєї культурної автономії. Та поляки не використали цей сприятливий для них фактор. Більшість із них поділяла погляди спеціаліста зі “східного питання”, міністра закордонних справ Л.Василевського, який уважав білорусів “сирим етнографічним матеріалом” [24, с.243], тому заперечувала їхнє право на автономний розвиток.

Ю.Пілсудський, обстоюючи ідею федерації, змушений був визнати, що не бачив “тих, хто хотів прийняти цю федерацію” [6, с.243]. І тут виникає питання: чи дійсно бажання створити федерацію диктувалось лише внутрішніми переконаннями Ю.Пілсудського? Він сам відповідає на це запитання в листі до Л.Василевського, коли визнає, що не вважає себе ні “федералістом”, ні “імперіалістом”, а для вирішення територіальних проблем завжди тримає револьвер у кишені [27, с.72].

Третій рівень міжнародної політики Ю.Пілсудського представляє особливий інтерес із точки зору розгляду генези українсько-польських стосунків. Для нього стосунки з Україною, як і з Балтійськими державами, виступали в площині, відмінній від тієї, у якій розвивались пріоритетні польсько-литовські стосунки. Сам Ю.Пілсудський так окреслив межі територій, що представляли для Польщі першорядне значення: “Польща мусить включити Волинь, але тією мірою, якою це є необхідним для зв’язку зі Східною Галичиною” [24, с.61]. На основі цього можна припустити, що взаємини з іншими сусідами Польщі (державами, що виникли на території колишньої Російської імперії) Ю.Пілсудський вбачав не у формі “союзу” чи “федерації”, а у формі “альянсу” та більш-менш тісного співробітництва.

Співпраця із сусідніми державами, на думку Ю.Пілсудського, дасть Польщі змогу захистити себе від Росії, і, поширюючи свій вплив на відповідні території, Польща не залишила б Росії шансів зробити те саме. “Федерація” з Литвою мала виконувати цю “захисну” функцію. І не лише особисті та історико-культурні sentimenti бралися до уваги: Ю.Пілсудський як політик-реаліст ніколи не присвятив би стільки часу й енергії розбудові цього напрямку зовнішньої політики, якби не був переконаний, що лише

“велика” Польща буде здатна боронити свої інтереси від зазіхань Росії. І не лише вплив традиції романтизму створював передумови для відмови від націоналістичних гасел, але й суто прагматичні розрахунки: компроміси були необхідними для досягнення мети, а він ніколи не ставив доктрину вище за ті вимоги, які висувала реальність.

Розглядаючи ставлення Ю.Пілсудського до України, слід зазначити, що українців він зараховував до “неісторичних” націй, тому не вважав їх гравцями на міжнародній арені [27, с.130]. Навіть конфлікт навколо Східної Галичини він розглядав у площині польсько-російських, а не польсько-українських стосунків. Про своє ставлення до українців він висловив у 1920 р., окреслюючи їх як “жителів того регіону, який називають Україною”, і визнав, що не розуміє їхніх прагнень і суть їхньої боротьби за незалежність [27, с.130]. Однак цього ж року Ю.Пілсудський підписав договір про військове співробітництво з Українською Народною Республікою на чолі із С.Петлюрою, одна зі статей якого визнавала за українцями право на створення власної держави, що суперечило поглядам начальника польської держави.

Уже на початку 1920 року плани Ю.Пілсудського створити федерацію з Литвою та ідея створити коаліцію Балтійських держав на чолі з Польщею зазнали невдачі. Не досягла мети й польсько-українська військова співпраця. Перестала існувати незалежна Україна, і Польща втратила вплив на територію, яка входила у сферу її інтересів (Правобережна Україна). Таким чином, можна стверджувати, що ідея Ю.Пілсудського змінити східні кордони держави, його східна політика зазнали поразки. Його федералістична політика була більш реалістичною, ніж інкорпоративна політика Р.Дмовського. І саме ідеї Р.Дмовського, а не погляди Ю.Пілсудського спричинили крах польської зовнішньої політики [33].

Отже, Ю.Пілсудський – колоритна постать польської політичної думки кінця XIX – першої половини XX століття, політичні погляди якого протягом усього життя еволюціонували від концепції федералізму (вільної співпраці вільних народів шляхом розчленування Росії і виокремлення народів у незалежні держави) до колонізації та проведення антиукраїнської політики. Як один із визнаних теоретиків національного питання брав участь у формуванні політи-

ки польської держави відносно українського населення. Розглядаючи політичну діяльність Ю.Пілсудського, можна зробити висновок, що одним із найбільших його прорахунків було намагання базувати свою політику на спадку романтичної традиції XIX століття з її ідеєю про месіанську роль Польщі і без урахування фактора зростання національних почуттів у державах, що ставали основними суб'єктами його міжнародної політики. А готовність Ю.Пілсудського визнати право націй на самовизначення, його відмова від шовіністичних гасел дозволяє припустити, що за інших, більш сприятливих обставин, його політика могла би бути більш успішною.

У пам'яті суспільства Ю.Пілсудський виступає як уособлення патріотизму, символ незалежності. Це людина, яка нерозривно пов'язала своє ім'я з відбудовою незалежності та зі створенням польської держави.

1. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – 752 с.
2. Підлущкий О. Постаггг XX сторіччя. Ю.П.: Начальник, який створив собі державу // Дзеркало тижня. – 2001. – №5. – 3–9 лютого.
3. Черній А.І., Черній В.А. Історія південних і західних слов'ян: В 3-х частинах. – Ч.І, ІІ, ІІІ (від найдавніших часів до кінця XX ст.). – Рівне, 1999. – 444 с.
4. Яровий В. Історія західних та південних слов'ян у XX ст. – К., 1996. – 416 с.
5. Baranowski W. Rozmowy z Piłsudskim 1916–1931. – Warszawa, 1939. – 237 s.
6. Bardach J. O Dawnej i Niedawnej Litwie. – Poznań, 1988. – 310 s.
7. Borucki M. Historia Polski do 1997 roku. – Warszawa, 1998. – 362 s.
8. Cepnik G. Jzyef Piłsudski, twyrca niepodległego państwa polskiego. Zarys życia i działalności. – Warszawa, 1935. – 370 s.
9. Ciszek J. Kalendarium działalności Józefa Piłsudskiego. – Warszawa, 1990. – 560 s.
10. Chojnowski A. Koncepcje narodowościowe rządów polskich w latach 1921–1939. – Wrocław, 1979. – 262 s.
11. Garlicki A. Józef Piłsudski 1867–1935. – Warszawa, 1988. – 500 s.
12. Giertych J. Józef Piłsudski 1914–1919. – Londyn, 1979–1982. – Т.І–ІІ. – 350 s.
13. Ілакowiczówna K. Sciezka obok drogi. Ze wspomnień o J.Piłsudskim. – Warszawa, 1939. – 260 s.
14. Jędrzejewicz W. Józef Piłsudski. 1867–1935. Zyciorys. – Londyn, 1982. – 309 s.
15. Jędrzejewicz W. Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego. – Wrocław, 1990. – 320 s.

16. Kochanski J. Piłsudscy w Sulejówku. – Chicago, 1988. – 350 s.
17. Kowalczykowa A. Piłsudski i tradycja. – Chomotów, 1919. – 80 s.
18. Król M. Józef Piłsudski: ewolucja myśli politycznej. – Warszawa, 1984. – 21 s.
19. Lepecki M. Pamiętnik adiutanta marszałka Piłsudskiego. – Warszawa, 1987. – 365 s.
20. Mackiewicz S. Historia Polski od 11 listopada 1918 do 17 września 1939 r. – London, b. r. – 341 s.
21. Micewski A. W cieniu marszałka Piłsudskiego. – Warszawa, 1969. – 424 s.
22. Molenda J. Piłsudczycy a narodowi demokraci. – Warszawa, 1980. – 286 s.
23. Nałęcz D. i T. Józef Piłsudski – legendy i fakty. – Warszawa, 1986. – 399 s.
24. Palij M. The Ukrainian-Polish Defensive Alliance 1919–1921: An Aspect of the Ukrainian Revolution. – Toronto, 1995. – 350 p.
25. Paruch W. Od konsolidacji państwowej do konsolidacji narodowej. Mniejszości narodowe w myśli politycznej obozu piłsudczykowskiego (1926–1939). – Lublin, 1997. – 425 s.
26. Piłsudska A. Wspomnienia. – Londyn, 1960. – 300 s.
27. Piłsudski J. Pisma zbiorowe. – Warszawa, 1937–1938. – T.V. – 297 s.
28. Pobog-Malinowski W. Najnowsza Historia polityczna Polski 1864–1945. – Paryż, 1953. – T.I. – 450 s.
29. Skwarczynski S. Licytacja sprawy polskiej wzyw. Podstawy i metody politycznej działalności Józefa Piłsudskiego w okresie pierwszej wojny światowej // Niepodległość. – Londyn–Nowy-Jork, 1972. – T.VIII.
30. Skwarczynski S. Twórca awangardy. Działalność Józefa Piłsudskiego w latach 1893–1918 // Niepodległość. – Londyn–Nowy-Jork, 1962. – T.VII.
31. Tymowski M., Kieniewicz J., Holzer J. Historia Polski. – Warszawa, 1991. – 377 s.
32. Urbankowski B. Filozofia czynu. Światopogląd Józefa Piłsudskiego. – Warszawa, 1988. – 600 s.
33. Wandycz P. Polish Diplomacy 1914–1945. – London, 1988.
34. Wasilewski L. Józef Piłsudski jakim Go znałem. – Warszawa, 1935. – 235 s.
35. Wójcik W. Józef Piłsudski (1867–1935). Zarys życia i działalności. – Warszawa, 1985. – 305 s.
36. Wójcik W. Nadzieje i złudzenia. Legenda Piłsudskiego w polskiej literaturze międzywojennej. – Katowice, 1978. – 280 s.
37. Wójcik W. Rola Józefa Piłsudskiego w odzyskaniu niepodległości Polski // Zeszyty historyczne. – Warszawa, 1981. – №1.

T.MELINISHYN

THE TRANSFORMATION OF THE POLITICAL VIEWS OF JOSEPH PILSUDSKY

The article is analysed shape political views of J.Pilsudsky, their influence in the international politics of Poland or influence historical conditions in shape political views.

Key word: political views, federation, incorporation conception, international politics.

УДК 326.1

ББК 66.011.6

Юлія Мислюк

ЖІНКА-ЛІДЕР У ПОЛІТИЦІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

Метою даного дослідження є окреслення ролі жіночого лідерства в сучасному житті суспільства. У даному дослідженні увага акцентується на чотирьох напрямках дослідження ролі жінки-лідера: гендерному, лідерському, політичному, опозиційному. Крім вищеперелічених підходів можна навести ще історичний, психологічний, культурологічний. Але всі підходи умовно зводять до тези, що жінки завжди відігравали важливу роль у політиці. Жінка-політик майже завжди виступає лідером, який здатний впливати на виконання важливих завдань у суспільстві.

Ключові слова: жінка, лідер, опозиція, громадянське суспільство, лідерство, політика.

Політичний лідер – це персоналізований, особистісний аспект дослідження політики. Переважно в буденній свідомості не існує розмежування політичного лідерства на статі: чоловіче і жіноче. Але виникає потреба такого розділення, оскільки кожному з таких типів притаманні свої особливості та технологія практичної діяльності.

Останнім часом досить поширеною та популярною є тематика гендера. Без з'ясування ролі жінки й чоловіка в сучасному політичному житті неможливо сьогодні уявити будь-яке серйозне психологічне, політологічне, соціологічне чи інше наукове дослідження. Суть проблеми полягає не в тому, щоб надати однакових прав особам різної статі, а насамперед у тому,